

RECENZIJOS

APIE KAI KURIUOS ROMĖNŲ ELEGIJOS TYRINĖJIMUS

Apžvelgdami praėjusių dešimties metų romėnų elegijos tyrinėjimus, pastebime septintajame dešimtmetyje padidėjusį mokslininkų dėmesį šiam žanrui. Kasmet parašoma daugybė straipsnių, aptariančių vienos ar kelių elegijų interpretacijos, kompozicijos, stiliaus, elegikų biografijų problemas. Didelių, visų elegikų ar vieno elegiko visą kūrybą apimančių studijų, be abejo, randama mažiau. Todėl dar neprarado reikšmės kiek anksčiau išleista G. Luko¹ monografija. Šios knygos autorius aptaria beveik visas pagrindines elegijos problemas, pasiūlo keletą įdomių hipotezių. Kalbėdamas apie elegijos kilmę, G. Lukas kritikuoja plačiai paplitusį teiginį, jog elegija kilusi iš laidotuvių poezijos. Jis mano, kad romėnai nesutapatindavę *elegia* ir *elogium* reikšmių, kad elegija, jų supratimu,— paprastas meilės eilėraštis, o graikai elegijomis vadindavę bet kokias pentametru parašytas eiles. Bet mintis apie elegijos kilmę iš laidotuvių poezijos po taiklios G. Luko kritikos neužgeso. Jos tvirtai laikosi lenkų mokslininkas S. Zablockis², įrodinėjantis epicedium įtaką elegijai ir nagrinėjantis epicedium topos romėnų elegijoje. Randame ir priešingos kilmės tyrinėjimų. Z. Popova³, lygindama elegijų ištraukas su antkapių įrašais, padaro išvadą, kad iš Tibulo ir kitų elegikų pasiskolintos ir įvairiai sukomponuotos eilutės dažnai būdavo užrašomos ant to laikotarpio ir vėlesnių laikų antkapių. Autorės teiginiai atrodo įtikinami, bet, gaila, nenuauja, nes dar prieškarinėje E. Lisibergerio⁴ knygoje pasitaiko panašių tyrinėjimų ir išvadų.

Mirties ir laidotuvių tema elegijoje patraukė ir kitus tyrinėtojus. J. Estève-Forriolis⁵ savo deskriptyvinio pobūdžio disertacijoje suskirsto mirties temą į smulkesnius motyvus (paskutinis žvilgsnis, rankos paspaudimas, palaidi plaukai ir pan.) ir pagal juos išrenka atitinkamas vietas iš romėnų

¹ G. Luck, Die römische Liebeselegie, Heidelberg, 1961.

² S. Zablocki, Antyczne epicedium i elegia żalobna, Wrocław, 1965.

³ З. Попова, Влияние на Тибул върху carmina sepulcralia Latina epigraphisa, Годишник на Софийския университет, LXI, 1, София, 1967.

⁴ E. Lissiberger, Das Fortleben der römischen Elegiker in der carmina epigraphica, Tübingen, 1934.

⁵ J. Estève-Forriol, Die Traue und Trostgedicht in der römischen Literatur, München, 1962.

poetų kūrinį. E. Holcentalis⁶, išnagrinėjęs ligos motyvą romėnų elegijoje, paskelbia, kad elegijai susiformuoti turėjo įtakos ir epigrama, ir komedija, iš kurios į elegiją atėjo ligos motyvas.

Elegijos kilmės iš komedijos teorija nėra nauja. Kaip žinoma, dar mūsų amžiaus pradžioje ji buvo sudaryta F. Leo ir daugelio mokslininkų visiškai ar dalinai priimta. G. Lukas atmėta šią hipotezę. Jo nuomone, graikų-romėnų komedija elegijai neturėjo daug reikšmės. Tai labai skirtingi žanrai: elegikai visada jautė atstumą tarp savęs ir profanum vulgus, o komikai rašė miniai, elegijos domina — tai ne paprasta, geraširdė komedijos herojė, elegijoje blykčioja daugybė „mokytumo“ elementų (mitų, vietovardžių ir pan.), komedija turi tradicinę laimingą pabaigą, o elegija — dažnai liūdna ir netgi dramatiška. G. Lukas mano, jog klaidinga, esą, kildinti elegijas iš komedijų monologų: juk elegikai turėję prieš akis ir puikius graikų tragedijų monologus. Ta proga norėjusi pastebėti, kad ši G. Luko nuomonė turi didelę metodologinę reikšmę. Mat, jeigu surinktume į vieną vietą visus straipsnius, fiksuojančius elegikų sekimus ir jiems padarytas įtakas, būtume priversti padaryti išvadą, kad patys elegikai sukūrė tik po kelias eilutes, nes vieni tyrinėtojai jų poezijoje randa skolinių iš tragikų, Ksenofonto, Isokrato, Homero, Heziodo, Pindaro, graikų ir romėnų komikų, aleksandriečių poezijos, Katulo, Lukrecijaus, Vergilijaus — beveik iš visų prieš ir kartu su jais gyvenusių rašytojų. Be abejo, reikia turėti galvoje ir graikų-romėnų kultūrų santykį⁷, ir mokymosi iš geriausiųjų pavyzdžių supratimą senovės pasaulyje, bet, matyti, ir sekimo procesai buvo žymiai sudėtingesni, ir požiūris į juos turėtų būti dialektiškesnis. Taigi ir apie komedijos įtaką elegijai, tur būt, reikėtų kalbėti platesne ir labiau apibendrinta prasme, t. y., turint omenyje sąveiką dramos ir lyrikos žanrų kaip atskirų meno vertybių, tarp kurių egzistuoja tiek dialektiniai tarpusavio ryšiai, tiek ir ryšiai su kitomis vertybėmis.

G. Lukas atmėta taip pat ir communis opinio virtusia teoriją apie graikų elegijos objektyvumą. Jis pabrėžia, kad tvirtinimai, jog graikų elegija išreiškia ne tik poeto, bet ir kitų žmonių, taigi objektyvius jausmus, o romėnų elegija — subjektyvius, yra neteisingi. Ir senosios graikų elegijos, ir aleksandriečių elegijos neturinčios epui būdingo objektyvumo ir atskleidžiančios poeto esybę, pažiūras, jausmus.

Naują subjektyvumo sąvokos supratimą romėnų elegijoje demonstruoja V. Štrohas⁸, teigdamas, jog romėnų elegija subjektyvi ta prasme, kad poetai rašė, siekdami asmeninės naudos. Jie turėdavę konkretų uždavinį — savo mylimosios užkariavimą. Moterims patikdavę garsėti Romoje; be to, poetai žadėję joms nemirtingumą kartu su savo eilėmis, ir eilėrašciai, kaip ir sauja monetų ar rytietiškos medžiagos atraiža, atverdavę rūšiai užtrenktas duris. Taigi carmina buvo viena iš munera rūšių. Programiniu elegikų šūkiu, esą, galima laikyti Tibulo eilutę: „Mūzos, eikit šalin, jei mylinčiam nieko neteikia“. Autoriaus mintys atrodo labai originalios, bet vargu ar su jomis galima sutikti. Jos kilo, pažodžiui perskaičius dažnus

⁶ E. Holzenthal, *Das Krankheitsmotiv in der römischen Elegie*, Köln, 1968.

⁷ A. Reiff, *Interpretatio, imitatio, aemulatio*, Köln, 1959.

⁸ W. Stroh, *Die römische Liebeselegie, als werbende Dichtung*, Amsterdam, 1971.

elegikų, ypač Propercijaus ir Ovidijaus, pareiškimus apie tai, kad juos džiugina mylimosios dėmesys jų kūrybai, arba skundus, kad anksčiau patenkinta eilėraščių mylimoji ėmė reikalauti labiau apčiuopiamo atlyginimo. Bet juk tokie poetų pasisakymai priskirtini elegijos topikos sričiai, jie sąlyginiai, kaip ir kitos „bendrosios vietos“ elegijoje, ir jų jokiū būdu negalima suabsoliutinti. Jie kyla iš noro parodyti elegijos žanro jėgą ir žavesį ir suprastini kaip argumentai, ginant elegijos žanrą nuo jam daromų priekaištų dėl jo nereikšmingumo ir atremiant elegijos lyriniam herojui daromus priekaištus dėl jo gyvenimo būdo⁹. Savo kūrinijų gimimo priežastis ir sąlygas elegikai¹⁰ patys išdėsto taip pat aiškiai, kaip ir pretenzijas į laurų vainiką. Jie rašo tam, kad būtų skaitomi amžininkų ir ainių, siekia sukurti tobulo grožio kūrinį. Jie tikisi, kad jų poezija bus naudinga skaitytojui. Propercijus¹¹, rašydamas prosint, turi galvoje tą patį, kaip ir Horacijus, tardamas prodesse savo garsiam laiške Pizonams,— visokeriopą naudą skaitytojui:

Nuolat teskaito mane atstumtas vargšas meilužis
Nesėkmės mano tegu jam bent truputį padės (I.7.13—14).

Vis dar nenustatoma Ligdamo asmenybė. E. Bikelis¹² įrodinėja, kad Ligdamas buvo Mesalinas — vyriausias Valerijaus Mesalos Korvino sūnus. Lukas pritaria B. Akselsono¹³ nuomonei, kad Ligdamas — Stacijaus ir Marcialo amžininkas, gimęs sausio 15 d., nes sausio penkioliktają žuvo abu konsulai Vinijus ir Galba¹⁴, kuriuos mini Ligdamas:

Mano gimtadienį pirmą tėvai manieji išvydo,
Kai pagrobė lemtis konsulus žiauriai abu (Tib. III.5.17—18).

Taigi natalem nostrum Ligdamo eilutėse reiškia dieną — sausio penkioliktają, o ne metus, kaip Ovidijaus dvieilyje:

Cia aš gimiau tuo metu (turi ir laiką žinoti),
Kai pagrobė lemtis konsulus žiauriai abu¹⁵.

Ovidijaus turimi galvoje konsulai Hircijus ir Vibijus Pansa 43 m. pr.m.e. žuvo ne tą pačią dieną.

Mokslininkai tebesiginčija dėl Tibulo mirties datos. G. Lukas pritaria tradicinei nuomonei, kad Tibulas mirė 19 m.pr.m.e. V. Buchheitas¹⁶, nagrinėjęs Tibulo ir Vergilijaus poezijos panašumus, padaro išvadą, kad Ti-

⁹ Elegikų propaguojamo neveiklumo ir kitas jų gyvenimo problemas nagrinėja J. M. André, *L'otium dans la vie morale et intellectuelle romaine*, Paris, 1966.

¹⁰ Prop., I, 7; III, 1; Ovid., Am, I, 15. II, 1.

¹¹ Prop., I, 7, 14.

¹² E. Bickel, *Die Lygdamus-Elegien*, Rheinisches Museum, 102, Frankfurt., 1960.

¹³ B. Axelson, *Lygdamus und Ovid*, Eranos, 1960.

¹⁴ 69 m. pr. m. e.

¹⁵ Ovid., Trist., IV, 10, 5—6.

¹⁶ V. Buchheit, *Tibulls 2,5 und Aeneis*, Philologus, 109, Wiesbaden, 1965.

bulas 2,5 parašė veikiamas „Eneidos“ įtakos. Vadinas, jis miręs po „Eneidos“ paskelbimo, taigi 17 m. pr.m.e. Šią nuomonę kritikuoja savo disertacijoje V. Geresenas¹⁷, įrodinėdamas, kad Tibulo poezijoje yra panašumų ne tik su aštuntąja „Eneidos“ knyga, bet ir su visa „Eneida“, kurią elegikas galėjęs girdėti recitacijų metu ar apie kurią galėjęs smulkiau žinoti iš asmeninių pokalbių su Vergilijumi, o kai kur, pavyzdžiui, Sibilės prašysčių aprašymui, abu poetai naudojęsi tais pačiais šaltiniais. Be to, disertantas išnagrinėja Domicijaus Marso epigramą ir nusprendžia, kad Tibulas mirė 19 m. pr. m. e., tuoj po Vergilijaus. V. Evaris¹⁸ nukelia Tibulo mirties datą į šešioliktuosius metus. Jis rašo, kad Ovidijaus elegijoje, parašytoje Tibulo mirties proga (Ovid. Am. III.9), yra elementų iš „Eneidos“. Taigi Tibulas miręs po „Eneidos“ paskelbimo.

Kitas skirtingų nuomonių susilaukęs klausimas liečia Tibulo poezijos interpretaciją. G. Lukas vadina Tibulą lyriku mūsų laikais vartojama to žodžio prasme. Jis mano, kad Tibulas išreiškia savo poezijoje nuosirdžius, tikrus savo jausmus. Tik vargšo poeto pozą jis laiko sąlygine, atėjusia iš aleksandriečių poezijos. M. Svoboda¹⁹ teigia, kad kiti motyvai šio elegiko poezijoje yra nedirbtiniai, o meilės tema — literatūrinė konvencija, kurią poetas pasitelkia, norėdamas kritiškai pavaizduoti savo visuomenės papročių sugedimą. Egzistuoja ir visai priešinga nuomonė²⁰: Tibulo meilės jausmas neišgalvotas ir labai dramatiškas. Tokie vienas kitam prieštaraujantys teiginiai rodo, kad sudėtingų asociacijų sąlygojama Tibulo poezijoje topikos problema iš tiesų labai sudėtinga. Mūsų nuomone, beveik visi tyrinėtojai, pamatuotai ar nepamatuotai priskyrę tam tikrus motyvus „bendrosioms vietoms“, toliau daro vieną metodologinę klaidą, laikydami tas elegijos vietas silpnesnėmis, kažkuria prasme mažiau meniškomis. Bet juk meno kūrinys — tai sistema, kurios visi elementai vienodai „geri“ ta prasme, kad visi turi semantinę krūvį. Ir jeigu jautri kritiko ausis melodingoje elegiko dainoje išgirdo netikrą, padirbtą balsą, tai, matyt, nereikėtų prisegti blogesnės rūšies etiketės, o pasižiūrėti, koks to balso santykis su kitomis kūrinio gaidomis ir ką tas santykis duoda.

Topikos ir interpretacijos klausimus liečia ir H. Trenklio²¹ monografija apie Propercijų. Palyginęs Propercijaus ir Tibulo eilėraščių ištraukas, autorius padaro išvadą, kad Tibulo eilės žymiai prastesnės už Propercijaus. Abejoti autoriaus teiginiais verčia pats abejonę kelias autoriaus pasirinktas tyrinėjimo metodus. Jis gretina panašių temų eilėraščių gabalus ir atskiras eilutes ir iš to daro išvadas, taikomas visai abiejų elegikų kūrybai. Tokias apibendrinančias išvadas galima būtų daryti tik įvairiais aspektais išnagrinėjus ir palyginus visą abiejų elegikų kūrybą.

D. Dilytė

¹⁷ W. Gerresen, *Tibulls Elegie 2,5 und Vergils Aeneis*, Köln, 1970.

¹⁸ W. T. Avery, *Tibullus' death again*, *Classical Journal*, 56, Towia City, 1961.

¹⁹ M. Svoboda, *Albius Tibullus. Poeta elegijny*, Poznań, 1969.

²⁰ R. Highet, *Römisches Arcadien*, München, 1964; S. Lilja, *The Roman Elegist's attitude to women*, Helsinki, 1965.

²¹ H. Tränkle, *Die Sprachkunst der Properz und die Tradition der lateinischen Dichtersprache*, Wiesbaden, 1960.